

A Nyugat stiláris sokszínűsége

A Nyugat születésének 100. évfordulója alkalmából
a 2008. május 28-án Debrecenben tartott tudományos emlékülés anyaga.

Szerk. KIS TAMÁS. A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének kiadványai.
Debrecen, 2008. 87. szám. 166 lap

A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézete 2008-ban jubileumi kiadvánnyal köszöntötte a Nyugat folyóirat 100 éves évfordulóját. A Nyugat megújító szellemisége, modernizmusa, etikai és esztétikai integritást valló irodalom-felfogása, az alkotói tehetség szuverenitásának tisztelete és kibontakoztatása ma is példa. Ennek bizonyítása az emlékülésen (2008. május 28.) elhangzott előadások kibővítve összeszerkesztett változata, melyet SZIKSZAINÉ NAGY IRMA gondozott.

A három nagy fejezetre tagoló tanulmánygyűjteményhez „A Nyugat öröksége és továbbélése” címmel SZIKSZAINÉ NAGY IRMA írt bevezető gondolatokat. Mint hangsúlyozza, „a

Nyugat, a XX. századi magyar irodalom legjelentősebb folyóirata, olyan kultúrtörténeti, szellemi folyamat elindítója, ébren tartója volt, amelyre – az 1908-as megindulása óta – mi magyarok úgy tekintünk, mint a reformkor utáni legnagyobb erkölcsi és szellemi megújulásunkra. Hiszen a Nyugat a kulturális vonzereje következtében szellemi, irodalmi műhely, és kiváló művek alkotói fóruma lett” (5).

Az első fejezet az „Átfogó történeti-esztétikai szempontok érvényesítése” címet viseli. KEMÉNY GÁBOR, HELTAINÉ NAGY ERZSÉBET, PETHŐ JÓZSEF, TÁTRAI SZILÁRD és FEHÉR ERZSÉBET dolgozatai modern megközelítésben mutatják be a Nyugat stílusát, az ott folyó stílusvitákat. A Nyugat stílusa – amely nincs és mégis van címmel KEMÉNY GÁBOR tanulmánya határozza meg a kötet alaphangját. A szakirodalom egy része kétségbe vonja, hogy a századfordulónak volt egyáltalán valamiféle korstílusa. Ennek ellenére nyilvánvaló, hogy a Nyugattal valami minőségileg új kezdődött a stilisztikában is. A különbség a verselést tekintve abban érzékelhető, hogy megszűnik a gépies jambus uralma, megnő a szimultán ritmusú, magyarosan és időmértékesen egyaránt ütemezhető versek száma (Füst Milán). Újszerű zeneiséget hoz a magyar szabad vers az addiginál markánsabb rímelés. A szókincs merítési köre kibővül, kezd megszűnni a „költői” és a „nem költői” szavak közötti hagyományos különbségtétel. Az új stílus eredeti szókapcsolatai merészek, különösen jelzős szerkezeteiben jelennek meg a szavak újfajta társításában rejlő lehetőségek (pl. oximoron). A szintaxis zárt mondat szerkezetei fellazulnak, majd felbomlanak: a szecessziós „idegesség” a mondat szerkezetre is rányomja bélyegét. Az alakzatok közül a halmozás válik divatossá (Krúdy). Az újabb költői nyelvet Ady szavával az „életesség” jellemzi. Képi világában a gondolatiság nyelvi érzékletességgel párosul (Ady, Kosztolányi).

Az igazi stílusváltozás a Nyugat költői csapatában csak a háború után az 1920-as évek elejétől-közepétől bontakozik ki. KEMÉNY GÁBOR jogosan állapítja meg, hogy „a Nyugat egy olyan szépirodalmi (és nem csupán szépirodalmi!) stílusnormát teremtett, amely majdnem egy évszázadra meghatározta nyelvi eszményünket és ezzel összefonódott gondolkozás normáinkat” (15).

HELTAINÉ NAGY ERZSÉBET „Stílusviták a Nyugatban” című tanulmányában a korabeli irodalmi nyelv és stílus kérdéseiről folyó eszmecsereket mutatja be a folyóirat első, második és harmadik korszakából. A századforduló értelmisége nyugatra figyelő nyitott befogadó ugyan, de az újítások nyelvi megvalósítását másként, többféleképpen képzei el. „Kosztolányival szólva a *kisvárosi pókháló* és a *nagyvárosi szemét* nem mindenki számára varázsolódott *arannyá*” (18).

A Nyugat első korszakában (1908–1920) Horváth János és Ignótus vitáját kell kiemelni. Külön figyelmet érdemel Ady hozzászólása. Horváth János kritikái éllel jegyzi meg a folyóiratról, hogy „nem érdemli meg addig a Nyugat nevet, míg legalább egy kis stilisztikai kényességet nem követel meg paczuha munkatársaitól” (20). Ignótus reflektálva Horváth János írására, az írók nyelvalkotó jogait védi. Tanulságosak a nyelvi változással kapcsolatos okfejtései, ahol szociolingvisztikai látásmódja külön figyelmet érdemel a mai olvasó szemszögéből. Mint írja, „a nyelvet azok csinálják, akik beszélnek, s úgy csinálják, ahogy mint németül mondják, a szájuk nőtt” (24). Ady Endre Ignótus mellett, de konzervatív álláspontot képviselve szól hozzá a vitához, „Van-e magyar nyelv?” című írásában. Felismeri az új jelenségek között a nagyvárosi nyelv formálódását, de azt is látja, hogy az eldobott magyar nyelvet közös akarattal föl lehet támasztani.

A Nyugat második korszakában (20-as 30-as évek) a nyelvmegtartás, nyelvmegőrzés, nyelvépítés, nyelvébresztés gondolatköre kerül előtérbe. A nyelvben való megmaradás Tria-

non után különösen fontos hangsúlyt kap. A viták ekkor elszigeteltebbek, minthogy a nyelvtudomány önállósulásával e kérdéskörrel az előző korszakhoz képest más fórumokon más módszerekkel vitáznak. A Nyugat írásai közül a kor kedvelt műfaja, az esszé emelhető ki, amely a nyelvmegmaradás kérdéseit boncolgatja. Babits stíluskritikai rovata a jó stílus kérdéseit járja körül. Kiemelt vita zajlott Schöpfung Aladár és Kosztolányi között a nyelv és stílus kérdéseiről.

A harmadik korszak (a 30-as évek második fele 1941-ig). E korszakból Babits Mihály, Cs. Szabó László, Illyés Gyula nyelvvédő írásai emelkednek ki. Illyés azt hangsúlyozza, hogy a szavak üres edények, mindenkor azt tölt beléjük, amit akar, de aztán azt is issza ki. A stílus fejlődése az igazság fejlődése. Illyés nyelvbölcseleti megközelítése a nyelvtudomány eredményeire is épít, de lényegében tovább viszi azt a kultikus hozzáállást, amely Ady, Ignó, Kosztolányi felfogásából kirajzolódik.

A vitákból nyomon követhető, hogy a folyóirat első szakasza a nyelvújításé, a második a nyelvtisztításé, a harmadikban mindez folytatódik, de bölcseleti háttére elmélyül. 1941-ben Babits halálával megszűnik a Nyugat. Az alkotói gárda még három évig magyar csillag néven viszi tovább a Nyugat örökségét. A Nyugat öröksége, benne a stílusviták tanulságai – állapítja meg tüzetes elemzése végén a szerző – nemzedékek életművébe épültek be.

Krúdy és a Nyugat kapcsolatáról ír tanulmányában PETHŐ JÓZSEF. Vizsgálatai középpontjában, ahogy a cím is mutatja, „Krúdy stílusának jellemzése és értékelése a Nyugatban” áll. Az író 1910-től kezdődően 20 novellát és tárcát, egy regényt („Aranyidő”), több kritikát, könyvismertetést jelentetett meg a folyóiratban. A korabeli konzervatív kritika a Krúdy-stílus és a „Nyugat-stílus” hasonlóságát emelte ki. Krúdy prózája számos olyan stílusjellemzőt tartalmaz, amelynek első felbukkanása a Nyugathoz köthető. Ezek közül a legfontosabbakat PETHŐ JÓZSEF így határozza meg: „a sajátos egyéni stílus, a »rokonalanság« hangsúlyozása; a mesterek és tanítványok, a »rokonok« keresése, például az összekapcsolás Mikszáthtal, Prousttal; a zeneiség; a stílusirányzathoz sorolás kérdésköre” (33).

Krúdy „mindenkitől nemesen különböző, erős poéta” – véli Ady Endre. Krúdy szellemi rokona Mikszáthnak, olyan magában álló különös, utánozhatatlan volt embernek és írónak egyformán, mint egy Krúdy-regény alakja. A fiatal Krúdy szerepjátszó és szerepkereső önstilizációját nem szabad szellemi környezetéből kiszakítva vizsgálni. A stílusmesterek és tanítványok között Mikszáth prózaművészetével való rokonságát kell megállapítanunk. Szép Ernő szavai szerint Krúdyra a „halk tünemények, alig élő fátyolképek, inkább képzelt, mint hallható zenedarabok” a jellemzők. Krúdy stílusát a gordonkahang metaforával lehetne visszaadni. Krúdy nem sorolható stílusirányzatokhoz, inkább több stílusirányzat együttes hatását lelhetjük fel stílusjegyei között. A szecesszió, a szimbolizmus és az impresszionizmus jegyei külön-külön és egészében is jellemzik írásait. PETHŐ JÓZSEF, aki rég óta biztos kézzel elemzi az író stílusát, aláhúzza, hogy a Nyugat olvasása a Krúdy-kutatás mai továbbviteléhez is fontos forrásokat kínál.

TÁTRAI SZILÁRD dolgozata „A lírikus és az epikus Esti Kornél” címmel egy másik meghatározó írószemélyiség, Kosztolányi stílusába enged betekinteni. A 30-as évek elején keletkezett Kosztolányi-művekre hangsúlyozottan jellemzők az itt tárgyalt nyelviség-, szövegiség- és műfajiség-tematizációk. TÁTRAI SZILÁRD a műnemeket GENETTE nyomán tág műfaji kategóriákként értelmezi, s megközelítésében a funkcionális kognitív szemléletű szövegtipológiák tapasztalati alapú megismeréséből indul ki. A szerző kognitív nyelvészeti alapon tekint a műnemekre, s az epika és a dráma jellemzőjét a narratív megértés ún. propozicionális jellegében emeli ki a líra procedurális megértésével szemben. A propozicionális megértés két alapvető módja a narratív és az argumentatív megértés. A líra az elemibb,

egyszerűbb procedurális megértéssel áll összefüggésben. Az alakzatok Kosztolányi költészetében különösen az aposztrophé, a fiktív diskurzus nevezhető tipikusnak. Ezek az „Esti Kornél éneké”-ben az „Esti Kornél rímei”-ben, az „Esti Kornél újabb versei”-ben kísérhetők figyelemmel. Az aposztrophéval együtt járó felszólítás gyakori alkalmazása a cselekvésre ösztönzést vonja maga után. A lírai diskurzusokkal együtt járó transzcendáló jelentésképzés a jellegadó tulajdonsága a propozicionális megértéssel jellemezhető epikával és drámával. Az aposztrophikus diskurzus – emeli ki a mély elméleti alapottségű elemzés – nekünk befordulóknak is lehetőséget nyújt a transzcendáló jelentésképzésre.

FEHÉR ERZSÉBET „A Nyugat-hagyomány ellenfényben (1945–1950)” címmel a háború utáni új hatalom Nyugat-ellenes ideológusainak vitáját és azok tevékenységét mutatja be, akik egzisztenciális kockázatot vállalva küzdöttek a Nyugat-örökség értékeinek átmentéséért és megőrzéséért az utókor számára. A Nyugat-örökség a kor ideológusai számára a legnagyobb akadályt jelentette az „irányított művészet” programjának megvalósítása előtt. Vádak, gyanúsítások és torzítások útján ment végbe a Nyugat szellemiségének ún. marxista revíziója. Az uralkodó rendszer vezető ideológusa Lukács György volt, aki a Nyugat által képviselt modern irányzatok helyett a művészet politikai irányításának eszközeként tekintett az irodalom funkcióira. Később a 60–70-es évek stílusvitája képes csak felszámolni a háború utáni öt esztendő irodalompolitikai hatásait. Lukács György és Révai József képviselte ideológia a meggyőzés és a nyers támadás hangnemei között váltogatta eszközeit. Támadták Babitsot „indirekt líraisága” miatt, az „izolált Én” idegenségérzetét is bűnül hozva fel. Babits ellensúlyozásaként Ady forradalmiságát hangsúlyozták. Lukács a költészetet ún. forradalmi vonulatának két pillérét Petőfiben és Adyban látta. A polarizáló értékelés, a dogmatikus irodalomszemlélet, az irodalomtörténet más alakjait is pozitív és negatív pólusokra helyezte el. Ostváth Ernő 1945-ben megjelent összes írása adott alkalmat Lukácsnak arra, hogy az „Osváth-legendát” célba véve elmarasztalja a Nyugatot. A Nyugat másik nagy költője, Kosztolányi marxista megítélése a háborús felelősség kérdését is felveti az 1919 utáni szerepvállalására utalva. Ellene fordították nyelvörző harcosságát, formaművészetét, amit öncélú játéknak állítottak be. Kosztolányi ürügyén a Nyugat-örökségre mértek súlyos csapást. Ezek az eszmefuttatások hosszú időre meghatározták a magyar irodalomtörténet és az iskolai irodalomoktatás korabeli alapvetéseit. A Nyugatot ebben az összefüggésben az aktuális ideológia számára a filozófiai kultúra hiánya, az önkéntes szubjektívizmus, és a formalisztikus felfogás jellemezte. A Nyugat megjelenésének 70. évfordulójára rendezett tanácskozás hozta csak meg a folyóirat korszakos jelentőségének elismerését. FEHÉR ERZSÉBET dolgozata a kordokumentáción túl azoknak állít jeles emléket, akik a Nyugat-örökség értékeinek mérceként való újbóli felemeléséért a 70-es években jelentős irodalmi, szellemi tevékenységet fejtettek ki.

A kötet második fejezete sokoldalú elemzéseket kínál a Nyugat indulásáról és képviselőiről. Az első csoportban BENCZE LÓRÁNT, R. MOLNÁR EMMA és EÖRY VILMA gondolatébresztő dolgozatai érdemelnek figyelmet.

BENCZE LÓRÁNT „A hatalom, a művészet és a tudomány retorikája a Nyugat első számaiban” címmel arra keresi a választ, alakította-e a Nyugat a történelmet, vagy csak tükrözte korát. A Nyugat által az olvasó elé tárt kép összetett művelődési teljesség vagy részhalmoz? A kérdések megválaszolása monográfia terjedelmű, ezért a szerző csak az első számok írásainak elemzésére szorítkozik. Ignotus dolgozatának háttérében a darwinizmus és a belőle fakadó szociáldarwinizmus bukkan fel – állapítja meg a szerző. Napjainkban ez

azért érdemel figyelmet, mert a globalizáció ökológiájának alapkérdései megegyeznek Ignotus kérdéseivel: fennmarad-e a kicsi (nemzet, nép, nyelv), és miért. A kulturális különbségek mint konfliktusok szemiotikai jellemzői is fontosak. Ignotus cikkének szociokulturális, politikai és gazdasági környezete arra is választ vár, mennyire hatékony és meggyőző a hatalom megszerzése és fennmaradása a beszédben. BENCZE LÓRÁNT elemzésében a mai olvasó számára is aktuális erővel vetődik fel Ignotus írása kapcsán a kulturális nyelvi fölény, a kulturális relativizmus, az eltérő szemiotikai világ, a szociokulturális minták, a másfajta kultúra megítélése, az adott világrendszerbeli pozíció kérdése. Ignotus cikke arra a végkövetkeztetésre jut, hogy kultúradominanciájuk van a kicsiknek „tudásban, szépségben és munkában”, azaz a tudományban, művészetben és a gazdasági életben. A meggyőzés eszköze a hatalom megszerzéséhez a nyelv, a szó, éppen ezért indokolt, hogy a szövegannál ősbibb, azaz a retorikai megközelítés is figyelmet érdemeljen (vö. 65).

R. MOLNÁR EMMA „Az »Én« nyelvi megjelenési formái Ady Endre korai verseiben” címmel a Nyugat első generációjának legmarkánsabb költőegénisége, Ady Endre útkereséséről, s abban az „én” szerepének fejlődéséről és kiteljesedéséről szól. Vizsgálja az új versek „én”-motívumát, amely a szimbolistákra kiemelten jellemző. Sorra veszi az egyes szám első személyben, a harmadik személyben önmagáról írt, és a többes szám első személyben megjelenő költői „én” reprezentációit. Olyan versek tartoznak ide a legismertebbek közül, mint a „Búgnak a tárnák”, a „Lelkek a pányván”, „A Tisza-parton”, „A Hortobágy poétája”, a „Harc a Nagyúrral”, az „Új vizeken járok” stb. Jóllehet Ady költészetének kibontakozását a későbbi korszakok hozták meg, de a szerző meggyőzően mutatja fel az első verseskötetben megjelenő „én”-motívumok alapján, hogy a témák és formák újszerű megvalósítására Ady már ekkor készen állt (vö. 75).

EÖRY VILMA „A Balázs Béla-féle szimbolizmus a Nyugat első korszakában” című dolgozata irodalomtörténeti és -elméleti keretben világítja meg a Balázs Béla-életmű Nyugathoz kapcsolódó korszakát (1908–1911). Balázs Béla – akinek 2009-ben emlékezünk születésének 125. évfordulójára – a Nyugat megjelenésétől kezdve 1919 tavaszáig összesen 64 írást publikált a folyóiratban. Értekezései írásainak csaknem felét teszik ki, de megjelentek versei, novellái, regényrészlete és színdarabjai is. Balázs Béla világlátását és szemléletét elemezve a szerző megállapítja, hogy Balázs „filozófiai hajlamában és programalkotó szándékában elsősorban Lukács Györgyhöz, valamint Fülep Lajoshoz kötődött” (78). Egyszerre állt a Nyugattól jobbra és balra is, ezekben az években erősödött meg kapcsolata Kodállal, s ismerkedett meg Bartók Bélával. Az önmagát kereső alkotó a szimbolizmus hatását sem tudta kikerülni. Kodály és Bartók kapcsán a népi kultúra is hatott rá, de műveiben nem ez, hanem egy általánosabb, univerzálisabb, ősi indíttatás sejlik fel. „A kékszakállú herceg vára”, amely Bartók zenéjével lett igazán ismertté, felmutatta a zenével való kapcsolódását is.

Balázs Béla mesemondó tehetség volt, rögtönözte a meséket, nem pedig megalkotta. A mese Balázs irodalomesztétikájának ideális megvalósulási terepe. A mese szimbolista jelentésstruktúrája Balázs Bélánál az elbeszélői nézőpont s a mese történetiségében kirajzolódó önmegfogalmazás szintjén érhető tetten. Metaforáinak világa s azok intenzív értelemtulajdonító mechanizmusa a szimbolikus jelentésrétegek feltárását is lehetővé teszi. A Balázs Béla által megalkotott művek belesimulnak a Nyugat korai időszakának útkereséseibe. A szerző tüzetes elemzéssel támasztja alá, hogy a filmművészetéről ismert Balázs Béla írói munkásságát tekintve a megkésett magyar szimbolizmus értelmezési keretébe illik.

A dolgozatok másik csokra a Nyugat szerzőiről szól, stilisztikai esettanulmányokat so-
raoztat fel.

BÜKY LÁSZLÓ „Szerkezetrend költői szövegművekben” címmel az arany metszés szabályainak versbeli érvényesülését járja körül. A Fibonacci-sor pontjain található rémák a szövegszerkezet fontos pontjai. A téma-réma felépítés megfelel a szövegtéma kifejtésének, a szövegtéma szavaira épülve alakul a szövegegész (vö. 90). Példának Weöres Sándor „Rongyszőnyeg”-ének verseit említi, majd Karinthy Frigyes és Füst Milánna a Nyugatban megjelent „Habok a köd alatt” című versének téma-réma elemzésére. Rámutat e versek szerkezeti arányaira, szövegszervező kulcspozícióira. Kitűnik, hogy a lírai cselekmény szinte a formális logika alapján is felvázolható, s váltópontjai megegyeznek az arany metszés arányszámaival. Az arany metszés szabálya tehát nem csak a természetben, s különböző művészeti ágakban – az építészetben, zenében, képzőművészetben stb. – érvényesül, hanem az irodalmi, s ezen belül a vizsgált lírai művek szövegszerkezetében is.

DOMONKOSI ÁGNES a férfi-nő viszonylat nyelvi megjelenítését vizsgálja Móricz Zsigmond „A szerelmes levél” című kisregényében. A férfi-nő viszony a móríci szövegvilág egyik legmeghatározóbb, sokrétű megmutatkozása, ellentmondásai legtöbb írásában megtalálhatók. „A szerelmes levél” című kisregényt a Nyugat is méltatta. Móricz a férfi-nő viszony ábrázolásában már itt finom keverékét adja a nagy műveiben fellelhető nyelvi megoldásoknak, bár azok tragikuma helyett e korai műben ironikusan könnyed stílust alkalmaz (vö. 103). A párbeszéd és a szabad függő beszéd Móricznál igen gyakran maga a szabad függő gondolat. A párbeszédformálás technikája az élőbeszéd tiszteletét, annak visszaadására való törekvést reprezentálja. A dialógusok indítása és lezárása, a rövid, tömör, egymondatos fordulók legtöbbször a kapcsolat fenntartásának jelzései. A férfi és a nő belső monológjai nem érnek össze valódi párbeszéddé. „A beszéd és a hallgatás – a mindig belső beszéddel járó hallgatás –, azaz a külső és a belső beszéd ellentéte mint szövegszervező elv már a kisregény nyitó jelenetében megjelenik” (108). A szerző sokoldalúan elemzi a retorikai stilisztikai alakzatokat, a hangcserélő immutációk szövegszervező és szójátékokat, amelyek a nő és a férfi beszédmodorát jellemzik. A férfi-nő viszony anya-gyermek viszonyként való konceptualizációja is kimutatható a szövegből. A nőhöz kapcsolódó fogalmi séma problematikussága abban rejlik, hogy a férfi a nőt egyszerűen szentnek látja, anyának, akit tisztelni kell, másrészt szolgálónak, sőt rabszolgának, aki köteles a férjére istenként felnézni (vö. 110). „A szerelmes levél” című kisregény házasságképe Móricznál itt ironikus, az elbeszélő e stílus révén tud távolságot tartani az elbeszéltekről. A móríci kisregény nyelvi „keverésében” a párbeszéd és a szabad függő beszéd összjátéka, az egymásnak ellentmondó nő- és házasságfogalmak küzdelme, a szexualitás jelenléte és körülírtas ábrázolása a későbbi nagy epikus művekre előremutatónan követhető nyomon (vö. 113).

JENEI TERÉZ dolgozatában „Babits irodalomszemléletének változásáról” ír az esszéportrék stílusának tükrében. Az esszék javarészt a Nyugatban láttak napvilágot. Tematikailag két csoportjuk különíthető el. Az egyik egy jelentős filozófus vagy irodalmár portréját rajzolja meg, a másik teoretikus, irodalompolitikai vagy esztétikai kérdésekre keres választ. „Mindkét esszécsoportra jellemző, hogy gyakran egyszerű recenzióból széleseknek portrévá vagy bölcséleti-etikai elemzéssé” (115). Babits esszéjét a vallomásos lírai szubjektum egyeduralma jellemzi, állapítja meg Németh Lászlóval egyetértésben JENEI TERÉZ. Babits pályájának elején immanensebb, homogénebb esszéportrék születnek, amelyek témaválasztásában a cél az önmeghatározás, a saját irodalomtörténeti pozíció kijelölése. Az esszék stílusában az értekező próza és a költői próza stílusjegyeinek keveredése mutatható ki. Babits iskolázott retorikussággal, retorikai alakzatokkal gazdagítja esszéjét. A líraiság a mondat- és szövegszerkesztésben is fellelhető.

Babits pályáján az első világháború után szemléletváltást tapasztalunk. Magatartására az elzárkózás jellemző. Ez az esszékre is rányomja bélyegét. A korábbi portrékon a 20-as évek elejétől a korelemző ítélkező magatartás kerekedik felül. Mindez a stílus átalakulását is maga után vonta. Az esszék tovább metaforizálódnak, nem ritka az allegóriák alkalmazása. A stílus sokszor nyugtalan, gyakori a stílusalakzatok közül az erős érzelmi intenzitást tükröző felkiáltás, a fokozás, az interrogáció, a dubitáció stb. Babits portréesszéinek stílusa a lírikus alkatot tükrözi. A 20-as évek után a próféta szerepvállalása patetikusabbá, nyugtalanabbá teszi nyelvezetét. Mindezekről JENEI TERÉZ meggyőzően érvel Babits magyar és világirodalmi portréinak (Petőfi, Arany, Vörösmarty, Dante, Meredith és mások) tüzetes elemzése alapján.

KORNYÁNÉ SZOBOSZLAY ÁGNES tanulmánya Németh László indulását taglalja a Nyugatban. „Író is úgy lettem, hogy Szilasbalhás kiszólt belőlem” – idézi a címben a szerző Németh László önvallomását. Németh László a Nyugat novellapályázatán 1925-ben a „Horváthné meghal” című elbeszélésével első helyet ért el, jóllehet ezt a tényt a Petőfi Irodalmi Múzeumban a Nyugat 100 éves évfordulójára rendezett kiállítása sehol sem említi – szögezi le sajnálattal a dolgozatíró. Németh László ugyanekkor a tanulmányokra kiírt pályázaton is részt vett. A novellapályázat sikere ellenére az író és a Nyugat kapcsolata nem volt felhőtlen. Legnagyobb számban tanulmányai jelentek meg a Kritika rovatban.

A regények és drámák figurái között Németh Lászlónál sokszor visszatérnek a mezőföldi szülőföld vonásai, az ottani nyelvjárás sajátosságai. Az első novella hangtani és alaktani nyelvjárásiassága a szereplők egyes beszédében, az igék, a főnevek, a hangalakok formájában lelhető fel, s a nyelvjárásiasság-jelleg sokszor az írásképből is megjelenik. Használatukkal kizárólag a beszéltetésben találkozunk, a narrációból ezek hiányoznak. Jellegzetes az idézés módja és az idéző mondatok természete is e korai novellában. SZOBOSZLAY ÁGNES korábbi dolgozataiban sokoldalúan megvizsgálta Németh László regényszövegeiben is – a „Gyász”, az „Iszony”, az „Irgalom” alapján – a bekezdések számát. A Németh László-i bekezdésszerkezeteket Móricz „Kerek Ferkó” című regényének egy részletével vetette össze.

Németh Lászlónál az íróra jellemző módon alakul az egyenes beszéddel indított új bekezdés jelzése. Az egyenes beszéd novellában betöltött szerepéről s a hozzá kapcsolódó tartalmi kérdésekről tüzetes képet kapunk az elemzésben. Az „Irgalom” két kötetének idézeteit állítja szembe a „Horváthné meghal” hasonló szerkezeteivel. Több változatot különít el aszerint, hogy az idéző mondat milyen szerkezeti viszonyban van az idézettel. Az idéző mondat vagy elmarad, vagy megelőzi, vagy követi az idézetet, illetve beékelődik az idézet belsejébe. Olykor jelbeszéd helyettesíti a megszólalást, vagy csak utalás van a megszólalásra. Előfordul, hogy az író a narrációban minősíti a beszédet, s annak mögöttes tartalmára utal. Az idéző mondat a beszélés tényére vonatkozik, a beszédet kísérő körülményre, vagy körülírja a megszólalás tényét. Ezeknek aránya mennyiségileg is jellemzi Németh László korai stílusát.

A későbbi nyelvi-stiláris eszközök, a jellemző alakzatok már ebben a novellában is feltűnnek. Ilyenek az információk sűrítése, a hasonlatok, metaforák, a megszemélyesítések, a tárgyiasítás mint a szemléletesség eszköze, a színekdoché, a vízió és a látomás. A „Horváthné meghal” fontos stílus eszközei Németh László későbbi munkáira is jellemzőek. A „Horváthné meghal” olyan elbeszélés, amely a Németh Lászlói életmű „gyökértáján” már „mutatja a későbbi törzs sűrű ágazatát, a korona megkapó gazdagságát” (135).

PORKOLÁB JUDIT és BODA ISTVÁN KÁROLY szerzőpáros „Egy látomás jelentésrétegei” címmel Füst Milán „A névtelen iszik” című vers szövegvilágát elemzi. A műértelmezés folyamatának sajátos kognitív modelljét mutatják be az írói szókinccsát felölelő konkorr-

danciaszótár szövegmetaszeteinek segítségével. Az elemzett vers egyes kulcsszavaihoz a költő más műveiből konkordanciakereső programmal olyan szövegrészeket gyűjtöttek, amelyekben a kulcsszavak majdnem azonos jelentésekben fordulnak elő, ezeket a jelentésvariánsokat sikeresen tudják „beemelni” az értelmezett Füst Milán-versbe. „A névtelen iszik” című vers a Nyugatban 1932-ben jelent meg. A vers szövegvilágában az ősi mítosz- és látomásteremtés attitűdje meghatározó, mint Füst Milán egész költészetében is. A lírai alany megosztottsága jellemzi a vers nyelvezetét. A kiválasztott vers egyes pontjain más Füst Milán-versek részleteit illeszthetjük be, s így egy hiperszöveget kapunk, amely a teljes életmű költői szókészletének kölcsönhatását tárja elénk. A szerző a szókincs szubjektív motívumait a *csend*, az *ablak*, a *végtelen* metaforáit emeli ki többek között ezzel a módszerrel. A szerzőpáros dolgozata értékes adalékul szolgál Füst Milán kevésbé tisztázott életművének elemzéséhez.

V. RAISZ RÓZSA „Közléstípusok és stílusirány egy Kaffka-elbeszélésben (Polixéna tant)” című dolgozatában Kaffka Margitnak egy olyan elbeszélését választja tárgyául, amely a Nyugat kiadásában megjelent „Csonka regény és novellák” című kötet egyik darabja. A novella én-elbeszélés. Különféle kommunikációs helyzetekben figyelhető meg benne az elbeszélői nézőpont. Az én lehet egy elbeszélő szereplő, állhat más névvel vagy harmadik személyű személyes névmással. Az elsődleges elbeszélő ritkán lép ki a novella teréből és idejéből. Itt azonban a főszereplő a másodlagos elbeszélő. A két elbeszélő szövegének stílusa között stílári ellentét feszül. A mondatszerkezeti és alakzati elemzés során a szerző pontos elemzésre alapozva mutat rá, hogy a Nyugat első korszakában Kaffka Margit került legközelebb a szecesszióhoz. Fokozott stílusbeli összetettség, nagymértékű egyediség jellemzi a nyelvezetét, mondataiban egymásba fonódnak a konkrét és szimbolikus metaforikus értelmezés lehetőségei.

SZIKSZAINÉ NAGY IRMA kötetzáró dolgozata „Tóth Árpád impresszionizmusáról” ad meggyőző képet. A Nyugathoz kapcsolódó irányzatok közül az impresszionizmus a kor modernségének megtestesítője volt. A „Körúti hajnal” című versben a dolgozatíró sorra veszi a Tóth Árpád-i impresszionizmus jellemző vonásait, az irányzati és egyéni stílusjegyeket. Elemzése a festészeti és irodalmi impresszionizmus sokoldalú összevetésén alapul: A vers témája a fény születése és folyamatos változása napkeltekor. A fény születésének fázisait a pillanatot folyamatként megragadva érzékelteti a költemény. A hangulatiság a szenzualitás kiegészítőjeként gazdagítja a szövegértelmezést. A pillanat rögzítése statikus-ságot sugall. A hangulati alapú metaforákban minden átlelkesül. A fénnel teli táj festői képbe illően mégis szinte mozdulatlan. Az impresszionizmusra jellemző zeneiség több forrásból táplálkozik: az alliteráció, a hosszú mássalhangzók gyakorisága, a jambikus lejtés, a számos soráthajlás sodró lendületet kölcsönöz a szövegnek. „A különböző érzékszervekre ható ingerek keltett érzetek összképzete egységes képet teremt a szubjektum egyéni érzékelésében, szubjektív látásmódjában” (165) – állapítja meg a szerző Tóth Árpád versét a funkcionális stilsztika eszközeivel elemezve.

A Debreceni Egyetemen 2008-ban a Nyugat értékeit és örökségét vette számba ünnepi megemlékezésén. Az elhangzott előadásokra épülő jelen tanulmánykötet ékesen bizonyítja, hogy a szövegben megélt és megértett életművek kapcsán a magyar nyelvészeti tudományosság nagy figyelemmel fordul a XX. század elejét meghatározó folyóirat története és hagyományai felé. A nyelvészeti, stilsztikai kutatások eredményei az irodalomtudománnyal együtt teszik teljessé a magyar kultúratörténet – értékeiben ma is követendő példát teremtő – Nyugathoz kapcsolható korszakának megismerését.

CS. JÓNÁS ERZSÉBET